

Fekete Anna
Oda-vissza

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2015

FEKETE ANNA
ODA-VISSZA

Krajnyák Ádám

PRIVÁT KÖLTÉSZET

Valószínűleg mindannyian megpróbáltunk már verset írni. Gondolom, legtöbbször verőfényes lábszárak köré font szonettkoszorút, még tizenévesen. Ezek a versek általában rettentően kínosak; nem azért, mert-hogy elkerülhetetlenül együgyűek lennének, hanem azért, mert szinte rögtön szembesítenek bennünket a versírás személyes motivációjának és az olvasó idegen tekintetének ellentétével, amit igen nehéz egybeoltani. Fekete Anna elsőkötetes szerző létére ezt a kérdést jól ismeri, s verseinek egyik legnagyobb erénye az, hogy ügyet sem vet rá.

Költőnk *Oda-vissza* című kötetében egy olyan magánvilágot teremt, amelynek saját nyelve és saját története van. Privát költészetet, ha lehet ilyet mondani, amelyben idegenként bolyong az olvasó, s végig kitapintható az a másik, akinek mindez a birtokában van. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy leírjam azokat a stratégiákat, amelyek ezt a különös távolságot lehetővé teszik.

A költészetre általánosan jellemző a mindennapi nyelvhasználattal szemben, hogy a szavak jóval kötetlenebb vagy épp nem szemantikai kapcsolatban állnak. Elég, ha a lírai eszköztár alapműveleteire gondolunk, mint a metafora és a metonímia, melyek a köznyelvben mint „átvitt értelmek” – az értelemátvitel eszközei – honosodtak meg. Erre találó példa lehet Szkárosi Endre költészete, melyben a szavak, lefoszt-

va jelentésükről, pusztán hanghatásokként szerepelnek.¹ Fekete Anna versei gyakran kilépnek a konvencionális, mindennapi nyelvhasználat keretrendszeréből, például amikor „fejvesztve menekül a nap” (15) ahelyett, hogy nyugovóra térne, vagy „szöget ver a homlokomba a fáradtság” (21) ahelyett, hogy szöget ütne a fejembe valami más, ehhez illő gondolat. Másutt „a boldogság kijelöl egy szögletet” (33) vagy „beleálnokul a kék ég a felhőkbe” (92) – mi, olvasók pedig csak idegenkedve ízelgetjük e sorokat és próbáljuk őket visszafejteni.

A mindennapi nyelvhasználat egy versben hatásesszövekként szerepel, így Petri György *Délelőtt* című költeményében a „szürke szoknya”, a „munkahelyi viselet” lesz az, ami „bátorítja / az érett derűt otthonossá válni”. A konvencionális nyelvhasználat ugyanis nem elsősorban a determináltság hatását kelti, hanem inkább a megszokás nyugalomával rendelkezik. „Saját szavainkat” olvasva mintegy belehelyezkedünk a szövegvilágba – s ennek mintájára távolodunk el attól, ha a versbéli hang a miénktől (el)különbözik. Fekete Anna verseiben különös érzékenységgel formálja ezt a távolságot: hol rácsodálkozunk egy „ismerősre”, hol pedig kutatunk utána, de mindig kitapintható nyelvében az a határ, amely egy személyes és (számunkra) hozzáférhetetlen tartalmat jelöl.

Idegenségérzetünket tovább növelhetik a kihagyott információk, amikor költőnk olyan háttértörténetekre utal, amelyeknek nem vagyunk a birtokában. *Álmodozás (3)* című versében például egy férfi leírása olvasható, melyben szerzőnk előbb ismerőssé teszi tárgyát, majd egy kiutalást követően („Régóta ismerem”) mitikus alakká növeszti. „Egy boldog férfin ragyog az esőkabát is. / Meglepetés a szeme szürkéje, legfehérebb / fehér az inge, és mint a gyerekek, viháncolnak / a karján a sápadt szőrszálak.” A felütésből egyrészt „a boldogság megszépít” kedves közhelye is kihallható, másrészt saját emlékeinket is felidézheti – a vonzalmak kuszaságát, amelyekből próbáltuk kihámozni önmagunkat. Ezt a bensőséges viszonyt a már említett kiutalás töri majd meg, amely egyrészt egy olyan ismeretségre utal, amiről nincsen tudomásunk, másrészt az „ismerem” ige (tárgyas) ragozásával egy olyan kapcsolatot állít (én ismerem őt), amely kirekeszti ebből a viszonyból az olvasót. Az ezt követő sorokban pedig a lírai én emlékezete helyén már egy mitikus figuráról olvashatunk, mellyel szerzőnk mindinkább a privát határait érezteti: „Sokáig a késődélután / tartófalait építette. Aztán hajós lett, kijáratot keresett / a tengerhez, majd a virágillatú

1 Lásd *A két sapkás ember beszélget* című kiállítás megnyitóján előadott költeményt: SZKÁROSI Endre, *Két bojt*, <https://www.youtube.com/watch?v=hS5jJeOPdw>.

utcákat védte Pompejiben. / Ott vesztettem el, azóta egyedül bajlódom a tűzzel.”

Néhány oldallal később az *Álmodozás* 5. című költemény már a címeiben is erre a kihagyásos írástechnikára utal. Ugyanis a korábbi vers folytatásaként – melyben a 3-as szám akár még verziószámot is jelölhetett volna – egy töredékes sorozat jellegét kelti fel. A számokkal szerzőnk egyértelműen olyan szövegekre utal, amelyek elmaradtak a kötetből, és az olvasó hiába igyekeznék ezeket a hiányokat kitölteni – elképzelni például, hogy ez a sorozat egy szerelmi kapcsolat tizenkét stációja volt –, szembesülnie kell saját autoritásának határaival, majd azzal a személlyel, akinek „mindez a birtokában van”.

A kötet verseit mindvégig kísértik az emlékek, melyek az első ciklusban – *Kint és Sebbel-lobbal (Kicsi tenger)* – számunkra még beláthatatlanok. „Az elrejtett a jelenlét másik oldala” – írja Jean Starobinski *Poppea fátyla* című művében,² és esetünkben épp valami efféléről van szó: a kihagyás, amint tendenciózussá válik, titkorként teszi olvashatóvá a hiányzó információt. Ezek a személyes tartalmak egészen az utolsó, harmadik ciklusig – *Bent* – különböző írásmódok, költői képek és filozófiák homályába burkolóznak. A „fekete karú anya” (9), az „apánélküli táj” (13), a „könnyízű kenyér” (16) és „az utolsó óra már-már ordenaré ragyogása” (37) csak a harmadik ciklus *Kiszámoló* című verséhez érve lesznek beláthatók, amikor a szülők halálának tényével találkozunk: „a szüleim, akik csak fényképeken / öregednek, mert régesrég üvegkoporsóba zárta őket a képzelet”.

A kötet utolsó ciklusában költőnk betekintést enged azokba a háttértörténetekbe, amelyek a korábbi versek mögött voltak sejtethők. Az itt olvasható költemények már jóval letisztultabb nyelven íródtak, de éppúgy megtartják a személyes érintettség és az olvasói idegenség (privát és publikus) határait, mint azelőtt. Utolsó harmadában a kötet emlékkönyvvé alakul át, ezt jelzik egyrészt a verscímek – *Folyó Görögországban; Bécs, 2008; Ballagási kép 2007; Április 13.* –, másrészt a megfogalmazás. A személyességet továbbra is fönntartják a birtokos személyjelek – „úgy dobogott a szívem” (47), „nagyamám spenótot szed” (68) – és az igeragozás, de már nincs hiányérzetünk, nem érezzük azt, hogy egy-egy alakzat elrejtene valamit vagy kizárna minket valamiből.

Fekete Anna első könyvénel a kötetkompozíció szempontjából is alapos munkát végzett. Az *Oda-vissza* cím élet és halál céltalan hely-

2 Jean STAROBINSKI, *Poppea fátyla*, ford. RADVÁNSZKY Anikó = Uő., *Poppea fátyla. Válogatott irodalmi tanulmányok*, szerk. BACSÓ Béla – THOMKA Beáta, Kijárát, Budapest, 2007, 33.

ben és körben járására, toporgására utal, ami épp azáltal léphet ki a közhelyes megfogalmazás és az elcsépelet frázisok köréből, hogy személyes hangvétellő. A „kínlódás extázisa”, férfi és nő együttlétének ez a sajátos képe a kötet első, *Ádám, Éva* című versében jelenik meg. A szexualitás ösztönszerű, már-már animális megfogalmazása – „az éjszaka csecsemőillathoz szokott. Lónyertéshez” (36) – pedig azzal a szörnyű felismeréssel vegyül, hogy a gyermekvállalás egyúttal a halott szülő szerepének és egy keserű örökség átadásának vállalása is: „Legjobb az éjszaka sajog. Seb, / tehetetlen. Hús, ami húst akar, / gyereket, halott szülőt, bánatot” (23).

A generációk e céltalan következése eredményezi azt a stiláris játkot, amely nagymama, anya és lány alakjait igyekszik egybemosni: „A gyász kieszi a testből a lelket, összegyűri a falakban / a keménységet – a magányos házakat azonnal ellepi a szellemek. / Fialat lány vagyok, eladó, így anyám, az öreg színésznő beszél / belőlem. / Kézfejemen dédanyám kölnijét érzem – / no de [...] közelébe se megyek a ruhásszekrénynek, / ahol a parketta is beroskad ennyi búbanat alatt, ennyi szorosan préselt, / halott kalap, halott kesztyű, halott sál alatt” (40). E súlyos felismerés alól lényegében a fent idézett traumatikus háttértörténet leírásával szabadulunk – ugyanis annak személyes élményszerűsége nem teszi szükségsszerűvé a magunkra vonatkoztatást.

Fekete Anna első kötetének legnagyobb bravúrja talán az, hogy nem közelít az általános felé, a kompozícióról leolvasható filozófia sem több annak felismerésénél, hogy van, ami személyes, és nem diszkurzív természetű. Ez persze nem kis teljesítmény. Jász Attila néhány hónapja megjelent kötetében például szintén egy ehhez hasonló kompozíciós játékkal találkozhattunk, bár ott nem az elrejtett volt az, amire utólag fény derült, hanem az egyes versek egymásra olvasásából váltak ki az újabb és újabb jelentések, történetek. Ezzel a *Szárnyas csiga* a folytonos megértés kényszerét róttá ránk, míg jelen kötet esetében a személyes tartalom és megfogalmazás nem tesz kötelezővé semmilyen konzekvenciát. „Magamhoz beszélek, / magamnak, magamért. Miért is ne tenném? / Akár a hold, mikor a sötétben egymaga dülöngél” (27). K. Kabai Lóránt úgy fogalmazott *egy* című versében, hogy „legjobb pillanataimban egy olyan nyelvet beszélek, amelyet mindenki ért, de nem ért senki engem” – úgy vélem, Fekete Anna kötetében a megértés nem is kötelező, azonban így is számtalan remek pillanatot tartogat.